

9 771552 512004

#27/28 • Zagreb, 2015.
cijena 200 kn

UP&UNDERGROUND

Zagreb, 2015.
broj 27/28
cijena 200 kn

UP&UNDERGROUND

8. Subversive Festival:

Prostori emancipacije:
mikropolitike i pobune

Subversive Film Festival

Konferencija: Prostori emancipacije

Škola suvremene humanistike: Socijalna
dimenzija kulturne politike

Subversive Forum: Mikropolitike i pobune

Sajam angažirane književnosti

SubLit caffe

Subversive/P.E.N.

03.05. – 16.05.2015.

Kino Europa, kino Tuškanac, kino Grič, KIC,
ALU

ISSN 1322-5124

BROJ/NUMBER: 27/28

OSNOVAN/ESTABLISHED: 1995.

ZA NAKLADNIKA/FOR THE PUBLISHER:

Nikola Devčić

nakladnik/publisher:

Bijeli Val, Ilica 203a, 10000 Zagreb, Hrvatska
nikoladevcic@inet.hr

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK/CHIEF EDITOR:

Nikola Devčić

UREDNIK OVOC IZDANJA/SPECIAL ISSUE EDITORS:

Žarko Paić

STRUČNI SURADNICI: Karolina Hrga, Martin Beroš,
Leonardo Kovačević

SURADNICI U OVOM BROJU/CONTRIBUTORS TO THIS

ISSUE: Marijan Krivak, Katarina Peović Vuković,

Žarko Paić, Boris Gunjević, Max Scheler, John

Milbank, Ruth Sonderegger, Nick Hewlett,

Judith Butler, Ernesto Laclau, Ellen Meiksins

Wood, Paul Patton, Ray Brassier, Bjung-Chul

Han, Richard Seymour, Vivek Chibber, Bernard

Aspe, Frédéric Lordon, Aijaz Ahmad, Lise Vogel,

Miloš Đurđević, Boris Perić, Ivan Vellsavljević,

Damjan Rajačić, Dina Pokrajac, Nina Gross.

FOTOGRAFIJA/PHOTO: Up&Underground arhiv

LEKTURA/PROOF-READING: Katarina Kosić

GRAFIČKI UREDNIK/GRAPHICS: Ruta

TISAK/PRINTED BY: Kerschofset, Zagreb

NAKLADA/PRINT RUN: 500

Pisma i rukopise slati na adresu nakladnika.

ZAHVALE/ACKNOWLEDGEMENTS:

– Gradski ured za obrazovanje, kulturu i šport,

Zagreb

– Ministarstvo kulture Republike Hrvatske

– Hrvatski filmski savez

– Hrvatski audiovizualni centar

– Heinrich Böll Stiftung

– Francuska ambasada

www.up-underground.com

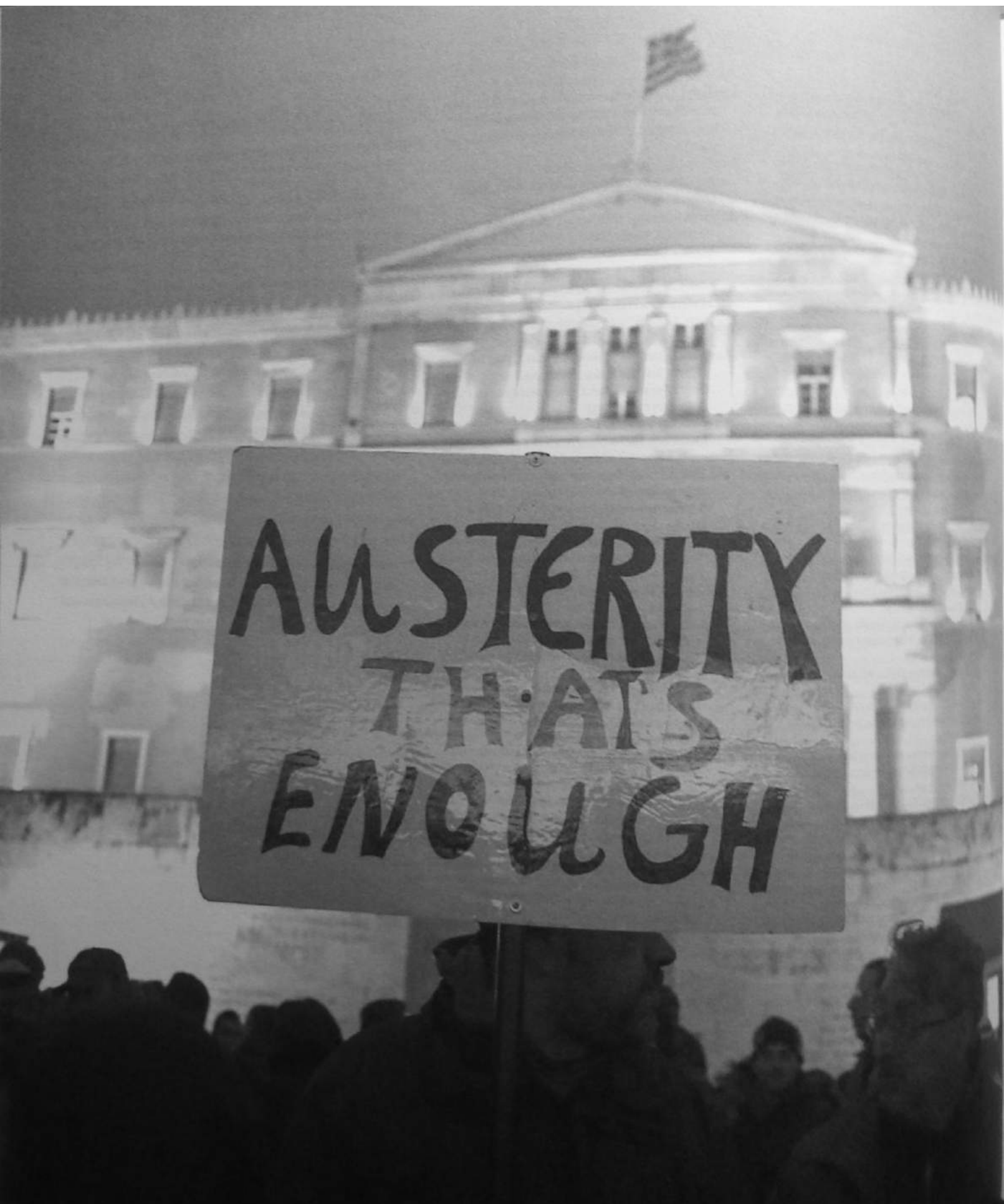
www.subversivefilmfestival.com

CRITICAL THEORY DOSSIER

- 7** **MAX SCHELER**
Budućnost kapitalizma
- 17** **BJUNG CHUL-HAN**
Psihopolitika: Neoliberalizam i nove tehnike moći
- 33** **ELLEN MEIKSINS WOOD**
Grobari kapitalizma
- 43** **ERNESTO LACLAU**
Univerzalizam, partikularizam i pitanje identiteta
- 53** **ERNESTO LACLAU**
Onkraj emancipacije
- 63** **RAY BRASSIER**
Nihil razdvojeno:
Zapažanja o ontologiji oduzimanja i mislećem kapitalizmu
- 71** **NICK HEWLETT**
Jacques Ranciere: Politika je jednakost je demokracija
- 87** **RUTH SONDEREGGER**
Trebaju li nam drugi da emancipiramo sebe?
Zapažanja o Jacquesu Rancièreu
- 99** **MARIJAN KRIVAK**
"Metoda jednakosti" kao emancipacija:
O politici i poetici Jacquesa Rancièrea
- 111** **KATARINA PEOVIĆ VUKOVIĆ**
"Marksizam, emancipacija i mikropolitike.
Badiou ili Foucault danas?"

- 125** **RICHARD SEYMOUR**
Kulturni materijalizam i politike identiteta
- 131** **AIJAZ AHMAD**
Islam, islamizmi i Zapad
- 155** **ŽARKO PAIĆ**
Trijumf političkih religija: Politika identiteta i sumrak kulture danas
- 177** **JOHN MILBANK**
Oikonomia napušta dom: teologija, politika i vladavina u povijesti Zapada
- 191** **BORIS GUNJEVIĆ**
Rastjelovljenje – Dmonska ambivalentnost kapitalizma i religije
- 211** **BERNARD ASPE**
Izokrenuti horizont
- 217** **FRÉDÉRIC LORDON**
Kapitalizam, želja i ropstvo: Marx i Spinoza
- 221** **VIVEK CHIBBER**
Kako govore subalterni? (intervju)
- 231** **JUDITH BUTLER**
Tijela u savezu i politika ulice
- 245** **LISE VOGEL**
Još jednom o kućanskom radu

KRIVAK, MARIJAN

**“Metoda jednakosti” kao
emancipacija
O politici i poetici Jacquesa
Rancièrea**

Prosvjedi protiv mjera štednje u veljači 2015., Atena.

KRIVAK, MARIJAN

**“Metoda jednakosti” kao
emancipacija
O politici i poetici Jacquesa
Rancièrea**

100

Uvod

Svako ispitivanje mogućnosti emancipacije, danas, mora poći od analize moći. Foucaultova “genealogija moći” stoga se pokazuje najprimjerenijim polazištem za suvremeno/svevremeno, ali i akutno/aktualno razmatranje mogućnosti otpora moći. Jer moć se ne može razmatrati a da se istovremeno ne razmatra i “otpor”.

Kako će opet proizlaziti iz Foucaulta, svaka briga za istinu – odnosno volja za znanjem – morat će položiti svoje račune upravo pred kategorijom moći.

Nota bene, ta je moć kod francuskog mislioca, zapravo, primarno pozitivna.

“... moć koja je više usmjerena na to da proizvodi snage, da ih uvećava, da ih uređuje, negoli što je zaokupljena time da ih osujećuje, nagoni na popuštanje ili uništava”.⁰¹

Što je, zapravo, moć? Tko je u posjedu moći? Čije je moć vlasništvo?

Moć se, reći će Foucault, uvijek oblikuje kao osobujni *odnos snaga*. Stoga ne možemo izravno odgovoriti na pitanje “što je to zapravo moć?”. Jer, nadalje, moć se ne posjeduje nego se *provodi*; ona nije vlasništvo nego *izvršenje*... Može biti globalna (a što najčešće danas i jest), ali su mehanizmi, ciljevi i učinci njezina provođenja uvijek *posebni*.⁰²

Moć se dakle oblikuje kroz navlastitu mikrofiziku.

Moć se proizvodi svakog trenutka... Ona je posvuda, odasvud (pro)izlazi.

Ovi se odnosi moći rastvaraju u mišljenju Michela Foucaulta, ali i kod najrelevantnijeg mu suvremenika po vokaciji, Gillesa Deleuzea. Obojica autora naglašavaju međutim još jednu činjenicu, a ta je: *otpor prethodi moći, otpor je uvijek primaran u odnosu na moć!*

Isti se *otpor* nikada ne može svesti na neku reaktivnost. U prirodi je ljudskog bića da se postavi prema moći snagom svih životnih snaga, da joj pruži – otpor.

Otpor je upravo ono što označava tzv. “procesualnost politike”.⁰³ Ovdje dolazimo do razmatranja klasične problematike suvremene političke filozofije.

Naime pitanja “što je politika?” i “što je ono političko *sámo?*”.

Velik je niz suvremenih mislioca, nadasve filozofa, pokušavao dati odgovore na ove temeljne upite društvene misli kroz posljednjih četvrt stoljeća, ali i na početku novog milenija. Na tragu klasika promišljanja o filozofskom smislu politike, kao i onome *političkome samom* – dakle promišljanja Carla Schmitta, Waltera Benjamina, te onda Hannah Arendt – meni se najvažnijima u tome nizu čine Alain Badiou, Slavoj Žižek, Fredric Jameson, Terry Eagleton, Giorgio Agamben... zatim Peter Hallward, Alberto Toscano i dr.

Ipak, onaj koji će i biti glavnim fokusom i predmetom ovoga napisa, razmotrio je ontološki pojam od presudne važnosti za razmatranje ove problematike. Naime Jacques Rancière, francuski filozof i esejist, te spisatelj o umjetnosti i estetici, koji uvodi kao nosive pojmove, redom: demokraciju, *jednakost* i *subjektiv(iz)aciju*, razmatra kao temeljni koncept svoje misli – *disenzus*.⁰⁴

Disenzus je, zapravo, njegova riječ za *otpor*.

Cijeli je niz Rancièreovih spisa, posebice u 80-im i 90-im godinama prošlog stoljeća, tematizirao moguće puteve političkog otpora prema mehanizmima moći. Nastojao je uspostaviti *ono političko samo* kao suprotstavljivo onome eminentno *policijskom*. Kao mislilac demokracije pak nastojao je ovome poprilično proskribiranome pojmu zapadne filozofske i društvene tradicije ponovno povratiti dignitet. Borio se protiv "mržnje demokracije".⁰⁵

Na početku postavljeno pitanje "o mogućnosti emancipacije" pak moguće je odgovoriti i pozicioniranjem suvremenih filozofa otpora današnjice, što Rancière nesumnjivo jest. Naravno, pitanje intelektualaca u doba vladavine suvereniteta i biopolitike, te upravljačkih metodologija nad životom, kod ovog se mislioca pokazuje nadasve aktualnim, na koncu i presudnim.

Pojam disenzusa

Kada govorimo o navlastitoj političkoj filozofiji Jacquesa Rancièrea, onda moramo uzeti u obzir njezino preplitanje s "estetskom dimenzijom". Nakon što je u *Noći Proletara, Imenima povijesti i Prijeporu*⁰⁶ razmatrao (heraklitovski!) "mračnu" stranu povijesti radničkog pokreta i mogućnosti otpora preko njegova filozofskog pozicioniranja, kao i mogućnosti onoga političkog samog, od prijeloma milenija, kod Rancièrea sve više u igru ulazi i

01 Vidi Michel Foucault, "Pravo na smrt i moć nad životom", u: *Porredak diskursa. Znanje i moć*, izbor priredili Hrošimir Burger i Rade Kalanji, prijevod Rade Kalanji, Globus, Zagreb, 1994., str. 94.

02 Vidi Rade Kalanji, "Humanističke znanosti i problem moći. Foucaultov pristup", *pregovori* gopte navedenoj knjizi, str. 174.

03 O ovome posebice piše Alpar Lošonc u svojoj knjizi *Otpor i moć*, Adresa, Novi Sad, 2012. I još nešto, kako je govorila Ulrike Meinhof, "Protest je kada kažem da me nešto ne zadovoljava, otpor je kada se pobrinem da se uzrok nezadovoljstva ne ponovi."

04 Na pitanje disenzusa eksplicitno je naslovljena Rancièreova knjiga: J. Rancière, *Dissensus. On Politics and Aesthetics*, Continuum, London, 2010.

05 Vidi njegovu knjigu: J. Rancière, *Mržnja demokracije* (preveo Leonardo Kovačević), Naklada Ljevak, Zagreb, 2008.

06 *Redom: La Nuit des prolétaires*, Fayard, Paris, 1981., *Les Noms de l'histoire*, Seuil, Paris, 1992., *La Mésestante: Politique et philosophie*, Galilée, Paris, 1995.

07 Jacques Rancière, *Le Partage du sensible*, La Fabrique, Paris, 2000.

08 Vidi J. Rancière, "Estetska dimenzija: estetika, politika, znanje", u: *Tvrda*, 1-2 (2014), str. 98-107. Rancière se ovdje osvrće na Derridin *Politiku prijateljstva*. Dakle: Jacques Derrida, *The Politics of Friendship*, Verso, London - New York, 2006.

Aristotel

"estetika kao identifikacijski režim umjetnosti". Ona se ujedinjuje s demokratskom revolucijom u mišljenju.

Otuda i novo smještanje pojma *disenzus*.

Što je disenzus?

Rancièreova osebujna "podjela osjetilnog" (*partage du sensible*)⁰⁷ označava izvjesnu konfiguraciju onoga što je dano. Nadalje, ta konfiguracija danoga obuhvaća određeni odnos između osjeta (*sense*) i smisla (*sense*). Taj odnos, reći će on, može biti konjunktivan ili disjunktivan. Rancière estetskom dimenzijom tematizira drugu vrstu odnosa između *ovoga osjeta* i *onoga smisla* (oboje su terminološki označeni riječju *sense*!). Supplement je to koji istodobno otkriva i neutralizira podjelu u "srcu osjetilnoga". Ovo se naziva *disenzus*.

Dakle disenzus je narušavanje normalnog odnosa između osjeta i smisla. Primjerice, pobuna demokratske klase želje protiv aristokratske klase inteligencije (govoreći shematski) nije primjer disenzusa. Jer oboje spomenutih su u igri parlamentarne (neo)liberalne demokracije. (Nota bene, takva "demokracija" uopće nije demokracija, već postdemokracija ili tzv. "konsenzualna" demokracija). Znači, nema disenzusa, narušavanja igre. Disenzus je na djelu kada se neutralizira sama opreka kao takva.

Tzv. estetska dimenzija politike kod Rancièrea se razlikuje od etičkog pristupa problemu. Disenzus je dakle istodobno politička i estetska kategorija. Ako uzmemo u obzir da je svako ljudsko pregnuće zapravo realizacija "praktičke filozofije", onda se ovdje narušava tradicionalna hijerarhija disciplinarnog pristupa filozofiji. Ono estetsko ulazi u "polje praktičkog", narušavajući ekskluzivizam etike, politike i ekonomije za ono praktičko, uspostavljen još kod Aristotela.

Zašto nam je u ovakvome okviru potrebna tzv. "poetika znanja"? Upravo stoga što ona svoj diskurs nalazi izvan bilo kakvih verifikacijskih postupaka. Razdvajajući se od striktnog područja osjetilnog u smislu *aisthesis*, ta "estetska dislokacija filozofije" izravno nam otvara put u polje onoga političkog samog!

"Ono političko samo" pak doseže se kod Rancièrea preko tematiziranja demokracije. To nije, zasigurno, "demokracija koja dolazi", kao kod Derride, kojega ovaj autor kritizira zbog nedostatka političkog subjekta,⁰⁸ već je to temeljni pojam preko kojeg možemo redefiniirati *otpor unutar okvira moći*. Demokracija nije samo forma države, nego ono što političkome poretku ljudskoga

KRIVAK, MARIJAN
"Metoda jednakosti" kao emancipacija

UPUNDERGROUND
Projekat 2015.

bitka u povijesti podaruje mnogo više od pukog aritmetičkoga "privida" slobode u jednakosti građana pred Zakonom.

Činjenice demokracije kao početni "skandal filozofije" navode ekskluzivnu, posebnu grčku specifičnost – naime, filozofiju! – da se zamisli nad svojim smislom. Politiku, za Rancièrea, čine oni koji su istovremeno i ništa i sve, veličina nepodložna mjerenju. Politika postoji jednostavno stoga što nikakav društveni poredak nije baziran na prirodi, nema božanskog zakona koji bi regulirao ljudsko društvo. Postavljanje politike, također, identično je instituciji klasne borbe. Klasna borba jest politika sama koja pokušava iznaći zajednicu kroz njezin arkhê.⁹

Rancière posebice inzistira na pojmu jednakosti. Pritom valja imati na umu da ta jednakost nije nešto čemu trebamo težiti u svom društvenom, pa onda i političkom i filozofskom pregnuću. JEDNAKOST je polazišna točka.

Tako, kada govorimo o Josephu Jacototu, junaku *Učitelja neznanice* (1987)¹⁰, na umu imamo demokratsku emancipaciju od ideologema nejednakosti kao polazišne točke, a koja bi, kao, trebala na koncu dovesti do jednakosti. Rancière govori o prirodnoj jednakosti svih inteligencija. Njegovo je metodološko ishodište upravo u tome. Sve su inteligencije, po naravi, jednake. Različiti je tek način realiziranja tih inicijalno jednakih inteligencija. Odatle iskaz jednakosti predstavlja disharmoniju. Naime to je čin *disenzusa* od trenutnog društvenog poretka. Ergo: demokratska politika se izravno, ontološki suprotstavlja policiji/policiranju.¹¹ Rancière karakterizira politiku kao disenzus.

Nadalje, politika je doista stvar demosa.

Što znači, "pojam moći demosa"?

Demos nije populacija. Njega čine oni koji nemaju nikakvu posebnu kvalifikaciju, koji nemaju nikakvu sklonost povezanu sa svojim položajem ili zanimanjem. *Demos* nema veću sklonost za vladanje od one da im se vlada, za koji nema više razloga da se njima vlada od toga da vladaju.

Demokracija je zasnovana na tom "zastrašujućem načelu".

Jedini razlog da neka osoba nad nekime vlada jest taj da nema razloga!

Radi se dakle kod Rancièrea o tzv. "anarhičkom načelu demokracije" koje se ispostavlja kao jedini te-

- 09 Vidi Marijan Krivak, "Jacques Rancière – Prijepor kao osnova politike", u mojoj knjizi *Biopolitika. Nova politička filozofija*, AntiBarbarus, Biblioteka Electa, str. 83-100.
- 10 Jacques Rancière, *Učitelj neznanice. Pet lekcija iz intelektualne emancipacije*, preveo Leonardo Kovačević, Multimedijalni institut, Zagreb, 2010.
- 11 J. Rancière, posebice: Todd May, *The Political Thought of Jacques Rancière. Creating Equality*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 2008.
- 12 J. Rancière, *On the Shores of Politics*, prevela Liz Heron, Verso, London, 1995. (izv. objavljeno 1992.), str. 32-33.
- 13 J. Rancière, "Ten Theses on Politics", u: *Theory and Event*, Vol. 5, No. 3, 2001.
- 14 Današnje karikaturno iskazivanje ideologema "izvoza demokracije" tek je jedan pol temeljnog nesporazuma. Drugi, i Rancièreu mnogo važniji u podrijetnoj analizi, vezan je uz recepciju demokracije kao oligarhijske strukture vladavine. Monopol što ga globalna oligarhija, primjerice ona SAD-a, ima na termin demokracije, izvrće temeljne značajke ovog pojma. Demokracija je Rancièreu istoznačna s politikom. Politika je pak nešto što se definitivno mora odvajati od policije. Upravo u subjektivaciji, sadržanoj u sferi "političkog", vidi se i autorovo zauzimanje za demokraciju. Ono je usmjereno protiv izvito-perenja i iščašenja izvornog impulsa demokracije. Isti je pak utemeljen u pravu onih koji nemaju udjela u postojećoj podjeli društva i u državi. Prava je demokracija, dakle, za Rancièrea sadržana upravo u borbi. Nemogućnost osporavanja neke vladavine – a upravo je to bit demokracije – bila bi užasna.

melj za postojanje nečeg poput političke zajednice i političke moći. Naravno, to je i ono što smo, gore, nazvali primatom otpora prema (realno egzistirajućoj) moći.

Kako bi neka zajednica bila politička, moramo imati otpor disenzusa prema moći konsenzusa. Tu leži osnova svake moguće emancipacijske politike.

Kako je disenzus, preko negativiteta, temeljna odrednica demokratske politike, radi se ustvari o "deklasifikaciji". Što je pak ta *deklasifikacija*?

"Bit jednakosti nije toliko u tome da se (nešto) ujedini, već da se *de-klasificira*, da se razore pretpostavljene prirodne poredake i da se one zamijene kon-troverznom figurama podjele."¹²

Drugim riječima, radi se kod Rancièrea o jednom obliku nestanka "klasnog društva", ali ipak nije riječ o sasvim jasno definiranom pojmu (uostalom slične probleme imamo i kod Derridina *différance*, Deleuzeova *différence et répétition*, Nancyjeva *singularno pluralnog*, Badiouova *mnoštvenog!*).

Kako na koncu, u okviru Rancièreove filozofije uopće uspostaviti otpor naspram moći? Naravno, preko konstituiranja političkog subjekta.

Subjektiv(iz)acija je nešto što proizlazi iz eminentno političkog otpora disenzusa i suprotstavlja se policijskoj moći identifikacije. Politika započinje i završava u disenzusu. Disenzus jest taj koji prekida zakon policijskog poretka.

"Bit politike jest u ustanovljenju disenzusa, kao prisutnosti dvaju svjetova u jednome."¹³

Jedan je svijet istinske demokracije, s kategorijom subjektivacije kao temeljnom, dok je drugi svijet onaj konsenzualne ili postdemokracije, koja je utjelovljenje onoga što se u suvremenu svijetu uopće smatra "demokracijom".¹⁴

Međutim sam disenzus jest "opasan". Zbog čega?

Upravo stoga što se suprotstavlja suvremenoj američkoj politici, koja vrši ulogu "svjetskog policajca" u beskrajnom "ratu protiv terorizma". Disenzus ostaje tako filozofskom kategorijom, uokvirenom promišljanjem svijeta koji nas okružuje. Znači li to da je disenzus tek impotentan pojam filozofsko-teorijske provenijencije? Rekli bismo: (pretpostavljena) jednadžba ide ova-

ko: neoliberalizam = konsenzus = mir = poslovi, sigurnost i potrošačka dobra.

Njoj suprotna, koja bi se trebala izbjeći iz pozicije dominantnog poretka: demokracija = disenzus = konflikt = nestabilnost. Ovo implicira i sljedeće:

“Kad bismo željeli definirati demokratsku politiku kao disenzus, tada pitanje koje se postavlja jest, da li nas demokratska, tj. aktivna jednakost u suvremenoj politici može dovesti do nečega drugog, bez obzira kako to nazovemo, što institucionalizira pretpostavku jednakosti?”¹⁵

Može li se nešto suprotstaviti postdemokraciji? Potonja je naime oblik što ga redom preuzimaju sve one demokracije koje se nazivaju parlamentarnim demokracijama suvremenog svijeta. Moguće je razlikovati pristupe pojmu postdemokracije. Jedno tumačenje pozicionira ovu temu na sljedeći način:

“U mišljenju Jacquesa Rancièrea tim se pojmom određuje političko djelovanje potkopano samim činom depolitiziranja prelaskom u sklop javnoga mnijenja. Vladavina medijski konstruirane javnosti postaje na taj način vladavina ispitivanja javnoga mnijenja... Umjesto društvenoga konsenzusa o stvarima liberalne demokracije, koja potiskuje jednakost u pozadinu zagovorom liberalnoga shvaćanja slobode osobe u jednakosti šansi na tržištu, Rancière zastupa ideju disenzusa političkoga i politike kao meta-politike”.¹⁶

Disenzus, prijepor, subjektivacija... Sve su ovo postaje na putu prevladavanja onoga temeljnog nedostatka što ga Kant pronalazi kod čovjeka u svojoj analizi prosvjetiteljstva. Prosvjetiteljstvo dakle stoji na začetku onoga što obično smatramo *modernitetom* u poimanju političke filozofije. Od kakva je značenja pojam prosvjetiteljstva za našu raspravu?

Ekskurs o samoskrivljenoj nezrelosti

U raspravljajima o mogućnostima otpora, a koji se nezostavno povezuje uz pojam emancipacije, osvrćemo se sada ponovno na Foucaulta i na njegovu tzv. “ontologiju aktualnosti”. Izvedena u dobroj mjeri, oslanjajući se

15 Ovako pitanje formulira Todd May u: *The Political Thought of Jacques Rancière*, str. 164.

16 Žarko Paić: “Politika bez ideologije. Sablasti postdemokracije danas”, u: isti, *Sloboda bez moći. Politika u mreži entropije*, Bijeloval, Zagreb, 2013., str. 45-46.

17 Ova se analiza vrši u nekoliko navrata. Najrefrentnijom nam se ipak čini pristup izveden u knjizi Michel Foucault, *Vladanje sobom i drugima. Predavanja na Collège du France*, preveo Zlatko Würzberg, AntiBarbarus, Zagreb, 2010. Izvornik je M. Foucault, *Le Gouvernement de soi et des autres. Cours au Collège du France (1982-1983)*, Seuil/Gallimard, Paris 2008.

18 Albert Camus, *Pobunjeni čovjek*, Biblioteka Parnas, Matica hrvatska, Zagreb, 2011.

19 Vidi M. Foucault, *Vladanje sobom i drugima*, str. 37.

na arheologiju znanja, kao i na genealogiju moći, ona svoje uporište (ipak!) ima u *hermeneutici sebstva*. Paradigmatička je u tom smislu Foucaultova analiza Kantova teksta “Odgovor na pitanje: Što je to prosvjetiteljstvo?”¹⁷ Naime što nam je presudno potrebno za otpor postojećem?

Koji je to moment što nam se otvara k emancipacijskim potencijalima i slobodi?

Gdje leži sama mogućnost otpora? Odgovor glasi: u našem raskrinkavanju onoga što Kant naziva “samoskrivljena nezrelost”.

Ako smo gore ustvrdili – najeksplicitnije s Foucaultom i Deleuzeom – da je “otpor vijek primaran u odnosu na moć”, što to zapravo znači?

Ništa drugo doli da kategorija otpora nužno biva *ontološkom kategorijom*. Drukčije rečeno, otpor u sebi ima sadržanu osebujnu političku ontologiju. Sve gore izneseno zajedno s Rancièreom svjedoči jednoj osebujnoj emancipaciji kroz političku ontologiju otpora. Albert Camus, svojim *Pobunjenim čovjekom*, može nam biti dobar primjer te ontologije¹⁸

Njegovo “ja se bunim, mi-jesmo” pobuna je koja otvara vrata prema solidarnosti, utemeljuje mogućnost samotranscendencije k političkoj zajednici.

A da bi to doista mogla, mora se moći riješiti onoga što Kant smatra uzrokom sve naše nevolje koja treba nestati s razdobljem prosvjetiteljstva.

Naime, što?

Uzrok gotovo svih naših nevolja je, prema filozofu njemačkog klasičnog idealizma, u tome što nismo spremni koristiti se vlastitim (raz)umom. *Sapere aude. Imaj hrabrosti služiti se vlastitim razumom. Eto gesla prosvjetiteljstva.*

Upravo u ovim Kantovim pokličima Foucault će vidjeti začetak i svoje “ontologije aktualnosti”.

Zbog čega se ne služimo svojim razumom?

Nije to ni zbog nekih ograničenja legalne/pravne prirode, niti zbog stanja neke prirodne nemoći. Pojedinci su, prema Kantu, nesposobni izaći iz svog stanja maloljetnosti. Zašto? Zato što su kukavice, jer su lijeni i zbog straha.

Foucault radikalizira posljedice iz Kanta: “ne možemo izaći iz tog stanja maloljetnosti upravo zato jer smo kukavice i ljenčine”.¹⁹

Upravo je to stanje koje će biti razlog svih neodlučnosti u pogledu otpora, pa onda i političkog. Novi vi-

Žarko Paić

KRIVAK, MARIJAN

“Metoda jednakosti” kao emancipacija

UP&UNDERGROUND

Proljeće 2015.

jek obilježen je oslobođenom željom i s afektivnom konfiguracijom obilježenom strahom... ali i nadom.

“Ne možemo objasniti ništa, ni u prošlosti ni danas, tako ni odnos poslušnosti i otpora, bez ove afektivne konfiguracije.”²⁰

No strah – kao jedan od temelja političke filozofije još od Hobbesa – moguć je i kao konstitutivan moment neke političke ontologije otpora. I iz straha se rađa otpor, pa onda i nada. Jedan od najvažnijih svjedoka u tom pregnuću bit će Ernst Bloch. Odnos između straha i nade kod njega će se pretvoriti u *princip*.²¹

Mogućnost slobodnog govora – Foucault ga nalazi u afirmiranju antičkog pojma *parrêsia* – bit će od presudnog značenja zasnivanja njegove “etike/estetike egzistencije”.

Jer sloboda ostaje nemoćno apstraktna bez otpora; Foucault će u njoj naći relevantniji toponim praktičke filozofije od Marxova pojma revolucije.

Sloboda dobiva formu tek preko otpora. Sloboda ne može bez forme, to je njezina ne-dovoljnost, ne-konkretnost.

U analizi Kantova teksta Foucault će pronaći *otpor* kao protulijek sveopćoj poniznosti, poslušnosti i onom što još Boetie naziva “dobrovoljnim ropstvom”.

Jer kod otpora u igri je i ono što Kant apostrofira kao “javnu upotrebu uma”.

Javna upotreba uma naime uvijek korespondira s dimenzijom Univerzalnog.

A što je to drugo doli emancipatorski moment svake politike otpora – i slobode?

Politička korist javne upotrebe (raz)uma, međutim, kod Kanta služi za područje “privatnog pokoravanja”. Jer, *nota bene*, Kantu je jamac prosvjetiteljstva, barem u prvoj verziji, Friedrich Pruski (tek kasnije će to biti Revolucija).

A gdje ćemo onda tražiti emancipaciju?

U Kantovu naglašavanju pojma *samoskrivljene nezrelosti* vidimo fatalnu lijenost i neodlučnost pojedinca. No prosvjetiteljstvo, kao temelj moderniteta ušlog u filozofiju, prema Foucaultu kao čitatelju Kanta, pretpostavka je istinskog poimanja slobode, umnosti, pa onda i onoga što Rancière naziva disenzusom kao osnovom politike kao jednakosti. Gdje, nakon svega gore rečenog, postoji mogućnost otpora kao kontrapunkta moći

20 O tome A. Lošonc, *Otpor i moć*, str. 17.

21 Vidi Ernst Bloch, *Princip nada*, Naprijed, Zagreb, 1981.

22 U ovome se dijelu teksta oslanjam na prikaz knjige Žarka Pačića, *Moć nepokornosti. Intelektualac i biopolitika*, AntiBarbarus, biblioteka Electa, Zagreb 2006. Ovaj tekst o “intelektualcu u bespućima biopolitičke zbiljnosti” uključen je i u moju knjigu: M. Krivak, *Biopolitika. Nova politička filozofija*, AntiBarbarus, Zagreb, 2008.

23 Vidi Gilles Deleuze i Felix Guattari, “Geofilozofija”, u: isti, *Što je filozofija?*, objavljeno u časopisu *Treći program Hrvatskog radija*, Zagreb, 1993., s francuskoga preveo Borislav Mikulić.

u ovako naznačenom kontekstu? Možda ćemo lakše dati odgovor na ovo pitanje ako definiramo – disentologiju.

Što je to disentologija?²²

U tekstu “Geofilozofija”, posljednje knjige Gillesa Deleuzea i Felixa Guattarija *Što je filozofija?*, pojavljuje se apologija otpora kao suverene kategorije naspram određene moći kao transcendentne kategorije suvremenog kapitalizma. *Nota bene*, Kapital je danas jedini subjekt-supstancija bez-supstancijalnog svijeta.

Kapitalizam je onaj odnos moći koji umnogome predodređuje sve što nam se događa sada i ovdje i... zauvijek. Kapital je u mnogim diskursima političke filozofije onaj element na koji se usredotočuje otpor.

“Ako se filozofija iznova nastanjuje u pojmu, onda uvjet za to ona ne nalazi u sadašnjem obliku demokratske Države ili pak cogitu komunikacije, još sumnjivijem od cogita refleksije. Nama ne nedostaje komunikacije, naprotiv, imamo je (i) previše: ono što nedostaje jest stvaranje. *Nedostaje nam otpor spram sadašnjosti*. Stvaranje pojmova priziva u sebi neki budući oblik... Europeizacija ne čini neko postojanje, ona samo tvori povijest kapitalizma što osujećuje potčinjene ljude da postanu. Umjetnost i filozofija susreću se u toj točki...”²³

Deleuze i Guattari, u svojoj radikalnoj dekonstrukciji cijelog ideološkog okvira zapadne filozofije, mogu se smatrati disentolozima. Baš poput gore tematiziranog Rancièrea. Tko je to – disentolog?

Suvremeni intelektualac danas obnaša dvije posve različite uloge. On je ili *disentolog* koji, manje-više, nemoćno traži prostore nove utopije protiv globalnog kapitalizma, ili je pak *strateg i mandarin* liberalno-demokratske ideologije. Disentolozi su, na neki način – u smislu koji nas ovdje zanima – “ideolozi” kritičkog otpora.

Intelektualac preuzima, još od “afere Dreyfus”, političke ingerencije. To je i samorazumljivo, ako uzmemo u obzir da je politika “opća stvar brige za zajednicu”. Kritička teorija intelektualaca mora se baviti pitanjima politike, ali i moći znanja u nekome društvu. Njegova je pak praksa ona – *disentologije*. Razlog postojanja intelektualnog kritičkog poziva jest u radikalnom suočavanju s

Ernst Bloch

političkim poretom. On u sebi sadrži strategije znanja kao temelja nekog društva. Stoga je nužno i tematiziranje tzv. "društva znanja" kao ideološkog konstrukta.

Konstrukta je to koji se legitimirao poznatom "Bolonjskom deklaracijom" o strategijama razvoja znanja u zapadnoeuropskim društvima, a što je značilo i prešutnu kapitulaciju pred američkim konceptom "javnog intelektualca" i čuvenim američkim *think tankovima* kao osnovom znanstvenog ovjerovljenja američke globalne predominacije nad cijelim preostalim svijetom.²⁴

Govor je *disentologa* teorijsko-praktički poziv na akciju "protiv" svega toga.²⁵ Intelektualci kao disentolozi obnavljaju potencijale kritičkog otpora teorije. I to *onkraj* metapolitičke borbe kultura, kao signuma današnjeg svijeta. Ovdje se detektira i nova uloga intelektualca kao suvremenog *disentologa*. On je borac protiv izopačenja demokracije... protiv globalnog kapitalizma koji proizvodi bijedu... protiv realnog, totalitarnog socijalizma (Sj. Koreja, Kuba) koji ideološki počiva na ideji svejednakosti u bijedi. U pozadini svega toga ipak je uvijek neka etika i moralni *treba da...* (Sollen)! Tako je suvremeni intelektualac podvojen između navlastite autonomne slobode odane načelima ideja i... moralnog poziva.

Ipak, *in ultima linea*, disentolozi su danas kulturni ideolozi permanentne re-evolucije svijeta. Nešto poput Lava Trockog između dvaju svjetskih ratova!

Suvremeni intelektualac/disentolog u tome slijedi Marxa. On je prečesto i nepravedno stavljan u ropotarnicu povijesti ideja, i to iz interesa vladajućeg neoliberalnog diskursa. Međutim aktualnost njegova koncepta ideologije, transcendentalne strukture robe i kapitala, teorije fetišizma... modernizacije – pokazuje nezaobilaznost Marxa kod disentologa današnjice.²⁶

Kulturni dispozitiv današnjice umnogome je izmijenio sliku intelektualca koja se uvriježila u povijesti moderne, posebice nakon slučaja Dreyfus.

Tko su dakle ti koji danas preuzimaju tu, zasigurno ne uvijek zahvalnu, ulogu glasnogovornika OTPORA? Jer doista intelektualac utjelovljuje diskurs otpora.

Za razliku od Sartrea, koji je do kraja svog života vjerovao da je znanje moć i istina, te da zbog toga ideje oblikuju realnost, ovdje često spominjani Deleuze i Guattari preobrću tu funkciju što je Jean-Paul Sartre pridaje intelektualcu. Intelektualac, sada primjerenije *disentolog*, nije više unajmljen da igra ulogu savjetnika masa i kritičara ideološkog sadržaja, on nam tek može dati instrumente za analizu.

24 O ovome pišem u tekstu M. Krivak, "Društvo znanja" i Europa", u: *MISLITI več = Pensare di più = Misлити više: zbornik međunarodnoga filozofskoga simpozija o krizi = atti del simposio internazionale di filosofia sulla crisi = zbornik međunarodnog filozofskog simpozija o krizi*, Narodni dom, Aula Magna SSLMIT, Aula Magna SSLMIT, Trst, Trieste, Trst, 11. 4. 2014 / [uredniški odbor Veronika Breclj... et al.] - Trst: Slovenski klub: Društvo slovenskih izobraženecv, Trieste/Trst, 2014., str. 109-118.

25 Vidi M. Krivak, *Protiv! Fragmenti o postmodernizmu, medijima, politici, Americi... i filozofiji*, biblioteka Filozofska istraživanja, HFD, Zagreb, 2007.

26 Vidi samo jedan primjer takvog tematiziranja Karla Marxa kod Toma Rockmorea: T. Rockmore, "Marx nakon marksizma", u: *Turda. Časopis za teoriju, kulturu i vizualne umjetnosti* (1/2, 2014), str. 128-142.

27 Gilles Deleuze, "Intellectuals and Power", u: Donald F. Bouchard (ur.), *Language, Counter-Memory, Practice: Selected Essays and Interviews by Michel Foucault*, Cornell UP, Ithaca, 1977., str. 206-207.

28 Vidi: Lawrence Kritzmann, "Foucault i politika iskustva", *Turda* (1/2, 2014), str. 16-24.

29 Michel Foucault, "Inutile de se soulever!", *Le Monde*, 11.-12. svibnja 1979., str. 1-2.

30 Nju navodi Alpar Lošonc, vidi: *Otpor i moć*, str. 35-36.

31 Isto, str. 35.

"Za nas intelektualac teoretičar... više nije subjekt, svijest koja reprezentira ili reprezentativna svijest... reperezentacija više ne postoji, postoji samo djelovanje, djelovanje teorije, praktično djelovanje u odnosima mreže",²⁷

kaže Deleuze u jednom razgovoru s Foucaultom. Foucault će – kao osebujni disentolog otpora – jednako tako izmijeniti gledanje na ovu solemnu figuru francuske tradicije. Umjesto univerzalnog, on se zalaže za tzv. "specifičnog intelektualca". Takav je agens *otpora* onaj koji više ne govori kao gospodar Istine i Pravde, njemu će biti dovoljno da (tek!) otkrije istinu o moći i povlasticama. On će biti stručnjak za diskurzivne funkcije institucija što ih analizira, bez želje da za sebe time priskrbi neki poseban status.

Jer za Foucaulta dioništvo OTPORA, vezano uz teoriju, nije ispisivanje globalne analize ideoloških kodova, nego analiza specifičnosti mehanizama moći i izgradnja, korak po korak, "strateškog znanja".²⁸

Dakle ako je moć raspršena u multipliciranim mrežama, otpor je jedino moguć u nizu lokaliziranih strategija.

Foucault će kao navlastitu EMANCIPACIJSKU strategiju i diskurs OTPORA prakticirati osebuju i navlastitu "politiku istine". Radi se dakle o oslobađanju istine iz onih oblika hegemonije u kojima je ostala zatočena.

Ipak, neizostavna je ovdje i sama POBUNA.

"Svi oblici slobode, izborne ili zatražene, sva prava koja se cijene, pa i ona o najvažnijim stvarima, u pobuni sigurno vide zadnju točku u kojoj će se usidriti, koja je čvršća i bliža nego prirodna prava".²⁹

Ovo se svakako nadovezuje na stav koji emancipaciju i put prema slobodi vidi u aktivnome otporu prema okolišnim, ali istodobno (ipak) i dinamičkim strukturama moći koje utjelovljuje sam Kapital. Također, treba postojati i stanovita "homeopatska strategija otpora".³⁰ Deleuze će reći da Kapital treba okrenuti protiv njega samoga, da treba ići kapitalom protiv kapitala. I ne treba pri tom strahovati da će nas kapital "potkrasti, da će prigrabiti ispoljenu kreativnost/otpor, nego se (moramo) svjesno-namjerno *eksceno* identificirati s kapitalom, (a to je) ono što moć nikako ne voli".³¹ U tome nas podučava i

strategija tzv. "prekomjerne identifikacije" u estetici, koju su primjerice u svojim nastupima i ikonografiji prakticirali članovi rock skupine Laibach. Njihova je imitacija totalitarne estetike doista imala izvornu snagu otpora inkarnirajući rituale teutonske vizualnosti i audiotivnosti, samu transparentnost moći!

Foucault je obrnuo Sartreov ideološki imperativ utemeljen na apstraktnome shvaćanju moći, te se usredotočio na otkrivanje detalja i kontingencije našega znanja i diskurzivnih praksi kao političkih tehnologija.

"Estetika i etika egzistencije, askeza i samodisciplina, to je onaj model prema kojemu se treba oblikovati suvremeni intelektualac. Njegova je obveza razotkrivanja režima proizvodnje istine, a što čini i njegovu 'politiku istine'.

Foucault definira međuodnos politike i filozofije u temeljnom zadatku suvremenosti, tj. u zadaci filozofije kao pitanju smisla političkoga djelovanja u moderno doba. Preduvjet za sve to jest kritičko, svjesno, etičko usmjerenje i estetičko stiliziranje vlastite egzistencije. To je ono što čini lik samosvjesnog, angažiranog intelektualca vjernog politici istine i istinskom življenju."³²

Za Foucaulta je misao o otporu i emancipaciji nova "politika istine". Radi se o osebujnoj kritičkoj povijesti sadašnjosti koja funkcionira upravo kao takva.

Iako je, naravno, Foucault svjestan da je "mišljenje napor koji nije u modi", on nas poziva na uvijek iznova dešifriranje istine i dislociranje samog procesa mišljenja. Dakle radi se o otporu svakovrsnim dispozitivima moći kao proizvođačim instancama diskurzivne prakse.

Vratimo se, u ovom momentu naše "diskurzivne prakse", pitanju o disentologiji.

(Opet se oslanjam na svoj prikaz prevažne Paićeve knjige o moći nepokornosti.)

Kako je, danas, moguća moć nepokornosti?

Nepokornost slobode bezdan je i temelj života, realnosti i umjetnosti. Razmatrajući konačne konsekvence istinske disentologije, sada se traži mjesto za intelektualca kao kritičkog disentologa. Intelektualac, kao umreženi *disentolog*, nalazi svoju pozicioniranost u pokušaju artikulacije nove ideje javnosti i komunikacijske zajednice građana. Predvodnik je novog uvida o građan-

32 Vidi o tome moj još neobjavljeni tekst: "Filozofija i politika. O istoznačnosti filozofirajućeg s vladajućim subjektom!", izlaganje na simpoziju *Michel Foucault: Moć ideja*, u organizaciji alumni-udruge studenata Filozofskog fakulteta u Osijeku, 3. lipnja 2014.

33 Vidi Ž. Paić, *Moć nepokornosti*, str. 288.

34 Vidi isto, str. 289-290. Također, usporedi i McKenzie Wark, *Hakerski manifest*, Multimedijalni institut, Zagreb, 2006.

35 Vidi Žak Ransijer, *Filmska fabula*, s francuskoga prevela Jasna Vidić, Clio, Beograd, 2010. O ovoj njegovoj, meni posebno važnoj temi ispisao sam još neobjavljeni tekst "JEAN-LUC GODARD I JACQUES RANCIÈRE: (Pri)povijest filma kao subverzivna filmska umjetnost u doba spektakla". Rancièrove referencije na Godardove *Histoires du cinema* predragocene su.

skoj neposlušnosti. Ta je "neposlušnost" odlika civilne religije demokracije. Ipak, semantički moćnija riječ za suvremeni diskurs – te koja nadilazi granice političkog liberalizma – jest *nepokornost*. Suvremeni "muzej nepokornosti" slobode vezan je uz metapolitičke pretpostavke drukčijeg i drugog života radikalnog individualizma.³³

Pojam disentologije, odnosno suvremenog intelektualca kao *disentologa* ima svoje krajnje posljedice u tzv. "metapolitičkom muzeju" suvremene demokracije. Takva disentološka politika i umjetnost utopije ne živi negdje "izvan" ovoga svijeta, nego u njegovu jedino realnom podzemlju. To je svijet hakera, fanatika, gubitnika i lunatika, *cyber* revolucionara i neoavangardnih mistika... ali i filozofsko-teorijskog otpora.³⁴

Tomu svakako pripada i cijeli opus mislioca koji je i osnovni predmet ovoga napisa – Jacquesa Rancièrea.

Njegovo je pregnuće u povezivanju filozofije i umjetnosti, a u svrhu iznalaženja politike emancipacije, predragocjeno. Stoga ću se u nekovrnom zaključku ovoga teksta referirati na još jedno područje koje mi je od presudnog interesa za navlastiti angažman oko emancipacije i govora otpora.

Ono je svakako vezano uz tzv. politiku i metodu JEDNAKOSTI.

Da spomenem još nešto. Vrlo važnim držim i Rancièrovo razmatranje o umjetnosti pokretnih slika u njegovoj *Filmskoj fabuli*.³⁵ Knjiga mi se čini jednako važnom kao i Deleuzeove analize "slike pokreta" i "slike vremena".

Ipak, uvažavajući sve njegove analize filmskog medija kao estetskog i identifikacijskog režima umjetnosti – zadržat ću se na poetici znanja.

Ova pak dislocira filozofiju na područje koje predstavlja "pomireno mišljenje razumskoga i osjetilnoga".

To je i nova estetska praksa otpora i pregnuće k emancipacijskom diskursu.

K emancipaciji... kroz "metodu jednakosti"

Može li jednakost biti metoda? Ima li u Rancièrovu pregnuću poimanja onoga političkoga nešto kontradiktorno? Kako bi uopće, nešto što bi trebalo razmatrati kao čin ili ideal – poput jednakosti – moglo biti metodom?

Upravo se ovim pitanjem Jacques Rancière bavi u

McKenzie Wark

KRIVAK, MARIJAN

"Metoda jednakosti" kao emancipacija

UP&UNDERGROUND

Proljeće 2015.

dvama svojim predavanjima.³⁶ Kako bismo mogli kontekstualizirati njegova poimanja, trebamo postaviti jasnom njegovu jednadžbu:

SLOBODA + JEDNAKOST + DEMOKRACIJA + POLITIKA (ono političko) = EMANCIPACIJA.

Naizgled, čini se plauzibilnim da se metoda ne bi trebala baviti pitanjima jednakosti. To podrazumijeva da je jednakost, npr. "lijep cilj", a da se do njega može stići tek mukotrpnim napredovanjem u smislu samooslobođenja. To je nešto poput Kantove teorije o prosvjetiteljstvu. Međutim aktualne socijalne okolnosti čine se neizbježnim okvirom stanja nejednakosti koja proizlazi iz čitavog niza mehanizama društvenih odnosa. Potlačeni se u takovrsnom razmatranju nalaze u svojevrsnom *circulus vitiosus*. Njihova težnja da se u konsenzualnim okvirima pokušaju izboriti za pravo glasa, pa onda i eventualno jednakost i emancipaciju, u bitnome je ograničena strogo zadanim pravilima socijalnog aparata. To je, primjerice, ono što Foucault naziva "dispozitivom".

"Aparat, tj. *dispozitiv*, dakle, sastoji se od potpuno heterogenog skupa što ga čine: *diskursi, institucije, sve arhitektonske forme; pravne odluke, zakoni, administrativne mjere; znanstveni iskazi, filozofski, moralni i filantrop-ski stavovi* – ukratko, *ono rečeno i, još više, ono prešućeno.*"³⁷

Kako se izvan, ali i u okviru tako postavljenog dispozitiva uopće može steći "pravo glasa"? Krug dominacije i neznanja (a koji nema u vidu eventualne pozitivne mogućnosti i opcije što ih u dispozitivu ipak pronalazi Foucault!), za Rancièrea se razbija "raspodjelom osjetilnog".³⁸ Ona je stvar konsenzusa ili disenzusa.

Konsenzus pak funkcionira jedino u službi održavanja poretka dominacije. On se temelji na raspodjeli društvenih uloga u socijalnom polju. Samom podjelom položaja može se zasnovati jedino – nejednakost. U tim se okvirima često svaka proizvoljna pripovijest preobražuje u znanstvenu demonstraciju. Nejednakost se znanstveno verificira snagom neumitnog, željeznog zakona. Začetnik tog načina promišljanja, prema Rancièreu, jest Platon. Naspram mita o željezu ulivenom u dušu radnika, te zlata u duše onih koji su predodređeni da upravljaju *Politeiom* – dakle naspram "željezne logike socijalne stratifikacije!" – Rancière nam nudi preoblikovanje polja *političkog*.

36 Radi se o predavanjima održanima u ožujku i travnju 2010. godine u Beogradu, Ljubljani i Zagrebu, u okviru turneje pod naslovom "Metoda jednakosti, ideja jednakosti". Gostovanje je upriličeno u organizaciji Edicije Jugoslavija, Delavsko-punkerske univerze i Multimedijalnog instituta. Transkript izlaganja objavljen je u Ediciji Jugoslavija, biblioteci SVESKE, u ožujku 2014.

37 Michel Foucault, *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977*, C. Gordon (ur.), Pantheon Books, New York, 1980., str. 194-196.

38 J. Rancière, *Le Partage du sensible*.

39 J. Rancière, *Učitelj neznanica*.

40 J. Rancière, *Metoda jednakosti: Politika i poetika*, Edicija Jugoslavija, Beograd/Zagreb, 2010., str. 9.

41 Vidi najreprezentativniju knjigu Badiouva "platonizma mnoštvenosti": Alain Badiou, *Manifeste pour la philosophie*, Seuil, Paris, 1989., hrvatski prijevod (Gordana V. Popović): *Manifest za filozofiju*, Jesenski i Turk, Zagreb, 2001.

Zanimljiv primjer u toj metodi bit će Joseph Jacotot, junak emancipacije iz njegove knjige *Učitelj neznanica*.³⁹ On se zalaže za jednakost inteligencija.

Naspram Jacotota, navodni "progresivni put" od nejednakosti do jednakosti, pretpostavlja da učitelj-pedagog zauzima položaj onoga koji zna, i to prije svega zbog neukosti onoga koga treba proučiti. Ovo je verifikacija logike nejednakosti.

EMANCIPACIJA je, prema Rancièreu, odluka o provjeri činjenice da ne postoje takovrsne dvije vrste duša ili dvije vrste inteligencija. Sve su inteligencije jednake, rekao je već Jacotot. Što je onda u tome tzv. "metoda jednakosti"?

"Metoda jednakosti drži se pretpostavke da možemo krenuti od bilo koje točke i da postoje mnogostruki putovi koji se mogu izgraditi da bismo došli do neke druge točke ili opet neke druge koju ne možemo predvidjeti."⁴⁰

U emancipaciji se dakle radi o *odluci*. Odluka je to o ostvarenju vlastitih sposobnosti. Da bismo to postigli, ne treba "težiti k jednakosti", već jednakost treba uzeti kao pretpostavku! Nije nužno studirati mehanizme izrabljivanja u suvremenosti koju nastanjujemo, već moramo krenuti od svakodnevne preinake oblika svakodnevnog iskustva. To je ono što nazivamo *DISENZUS*.

Ono političko – a do kojeg je Rancièreu primarno stalo – treba se odvojiti od socijalnog. U biti na taj način pokrenute emancipacije jest mogućnost negacije one vrste stvarnosti koju propisuje konsenzus, mogućnost raskida veze između društvenog položaja i mentalne spremne. (Rancière je ovdje, za razliku od primjerice Badioua⁴¹ u tom smislu, izraziti antiplatonist!)

U nizu lucidnih naznaka iz njegove knjige *Noć proletara* francuski nam autor rastvara neznanu povijest radničkog pokreta na primjeru stolara koji radi u kući nekog bogataša. Umjesto da tek radi svoj posao i apstrahira od okoliša, ovaj se radnik usredotočuje na pogled koji mu otvara sasvim novu perspektivu. Koristi pogled kroz prozor da promišlja i da odvoji oči od ruku. Na taj način pogledom otvara nove svjetove i izravno se usmjerava k onome – političkome.

Dakle vježba jednakosti sastoji se u razdvajanju tijela, prostora i vremena rada.

To je emancipacija. Jer višak fizičke snage radnika, koji ga je bio nakratko predao moćima dominacije, biva nadmašen viškom osvojene slobode od te logike dominacije i to mnogo dugoročnije.

Ovdje je sadržan i sam smisao *disenzusa*. Radi se o razdvajanju vještine posla (stolarije) od svijesti o uvjetima (rad u kući bogataša). Razdvajanjem aktivnosti ruku i aktivnosti očiju, označava se raščlanjenje radnikova tijela koje je naviknuto na dominaciju, (to znači) revoluciju u samoj ravnoteži boli i zadovoljstva.

No, to nije sve... Radnik nakon gledanja poželi i (o) pisati što je pritom doživio.

Ulaskom pak u svijet pisanja dolazimo do točke u kojoj estetika i politika označavaju istu stvar. Referirajući se na Aristotela iz njegove *Politike*, Rancière nam kazuje da je čovjek "politička životinja" upravo stoga što ima moć govora kojom artikulira pitanja pravde i nepravde, dok drugi stvorovi tek ograničenim glasom iskazuju osjećaje zadovoljstva i boli.

Čovjek je pak politička životinja zato što je literarna životinja.⁴²

"Da li je vrijeme emancipacije prošlo?"⁴³ Ovo naizgled retoričko pitanje već *a priori* pretpostavlja da su emancipacijski pokreti danas stvar prošlosti. Naravno, radi se tek o ideološkoj obmani suvremenog korpokapitalističkog svjetskog poretka. Rancière ovo pitanje razmatra, naslućujemo, na osnovi svoje "poetike znanja" i *disenzusa*. Njome se jedino može suprotstaviti intelektualnoj kontrarevoluciji na djelu. Stoga na suvremenost možemo gledati tek na način da promijenimo naše shvaćanje vremena.

Emancipacija se, prema njemu, događa zato što postoji nekoliko vremena u jednom. Naspram dominantne temporalnosti "entropije umreženih društava kontrole" (Deleuze) postoji i drukčije shvaćanje vremenitosti. Ta je vremenitost označena *intervalima* i *prekidima*.

Iz ponovnog prisvajanja tih intervala i prekida u vremenu – a čime je označena i suvremena fragmentiranost rada – radnik (i čovjek!) može sebi priskrbiti subjektiv(iz)aciju.

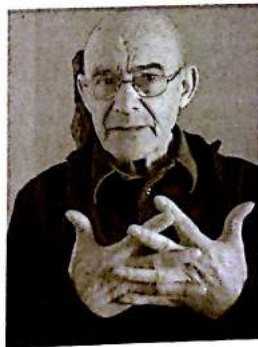
"Trenutak nije samo točka u vremenu koja nestaje. To je isto tako i zamah, ono što će se protegnuti i proizvesti novu konfiguraciju 'općeg', novi pejzaž vidljivog, zamislivog i mogućeg".⁴⁴

42 Na sličan način pitanje pisanja i literarnosti uvodi u svoj filozofski tekst i Jean-Luc Nancy. Vidi: J.-L. Nancy, *2 ogleđa: Razdjelovljena zajednica & O singularnom i pluralnom bitku*, s francuskoga preveo Tomislav Medak, Multimedijski institut & Arkzin d.o.o., Zagreb, 2004. U tekstu o *Razdjelovljenoj zajednici* on pak dolazi do neke vrste tzv. "književnog komunizma". Komunitarna izloženost vezana je uz razdjelovljenje i književnosti. Jednako tako i ono "političko" se upisuje u dioništvo zajednice. *Pisanje* implicira to dioništvo. Konačno, za Nancyja, političko se u zajednici iskazuje osebnim književnim komunizmom. To je i mjesto s kojega se može poći samo dalje, kako zaključuje i zadnja rečenica ovoga eseja.

43 Naziv je to drugoga predavanja u spomenutoj knjizi, "Da li je vreme emancipacije prošlo?", *Metoda jednakosti: Politika i poetika*, Edicija Jugoslavija, Beograd/Zagreb 2010., str. 30-53.

44 Isto, str. 51.

45 Vidi M. Krivak, "Totalitarizmi danas. Od Izvanrednog stanja do 'Društva znanja'", u: Marijan Krivak i Željko Senković (priredili), *Zapisi o totalitarizmu. Zbornik radova znanstvenog skupa Totalitarizam danas*, Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayer, Osijek, 2014., str. 263-281.

Jean-Luc Nancy

Dakle treba prionuti (*ne samo filozofski*) "naporu pojma" i preuzeti na sebe *politički* formalizaciju svih mogućih uvjeta promjene opstojecg kao takvog.

* * *

Na koncu, kakva je kod Rancièrea uopće mogućnost emancipacije?

Mogu li se kod njega naći autentični načini, navlaštite metode *otpora* svekolikoj "genealogiji moći"?

Rancière zamišlja emancipaciju kao svojevrsnu "tradiciju" koja se stvara oko niza trenutaka, poznatih i nepoznatih, kada se obični radnici i obični muškarci i žene dokazuju kao oni koji se bore za svoja, ali i za bilo čija prava. Kada raskrinkavaju nepravdu, bilo gdje da je zateknu i progovaraju o tome.

Ovo je otpor koji doista ontološki prethodi svakoj moći.

Politika emancipacije daje trajnu formaciju trenucima u kojima se stvara oblik kolektivne misli i postupak onih posvećenih zadatku uvećanja moći jednakosti inteligencije, koja se pokazuje aktualnom upravo u tim trenucima.

Jer, *nota bene*, emancipacija zahtijeva od nas da živimo u nekoliko vremena odjednom.

Intelektualna emancipacija dakle nema ničeg zajedničkog s onime što nam se totalitaristički nameće danas kao Bolonjska konvencija i tzv. "društvo znanja"⁴⁵ (Fenomen europske "Bolonjske deklaracije" zapravo parazitira na američkom konstrukt *knowledge society*. Porast kognitivnog neznanja o pravoj moći javnog znanja daljnja je posljedica njegove "korporativizacije".)

Emancipacija je način da živimo, reći će Rancière, *jednaki u nejednakom svijetu*. Pružat ćemo OTPOR svakoj moći ako stvorimo oblike i trenutke jednakosti u okviru svijeta nejednakosti.

Nećemo ništa postići ako budemo čekali da jednakost dode kao rezultat globalnog procesa kojime upravljaju oni koji "znaju" kako on funkcionira.

Preuzeti sposobnost navlastitog upravljanja svojim razumom (Kant), uzdići se do uspravnog hoda (Bloch), preuzeti na sebe "kritiku svega opstojecg" (Marx) – na koncu preko politike *prijepora* (*mésentente*) uzdići se na razinu jednakosti i politike – sve su to predragocene postaje na putu emancipacije i slobode.

Dixi et salvavi animam meam.

KRIVAK, MARIJAN
"Metoda jednakosti" kao
emancipacija

UP&UNDERGROUND
Proljeće 2015.